

శాతవాహన అనంతర యుగం

ఇక్ష్వాకులు (క్రీ.శ. 225 - 300)

- ★ ఆంధ్రదేశాన్ని పాలించిన తొలి క్షత్రియ వంశం ఇక్ష్వాకులు. పురాణాల్లో వీరిని శ్రీ పర్వతీయులు, ఆంధ్ర భృత్యులుగా పేర్కొన్నారు. చివరి శాతవాహన చక్రవర్తి మూడో పులోమావిని ఓడించి, మొదటి శాతవూలుడు ఇక్ష్వాకు రాజ్యాన్ని స్థాపించాడు. ఇక్ష్వాకుల్లో గొప్పవాడు వీరపురుషదత్తుడు. చివరి పాలకుడు రుద్రపురుషదత్తుడు. వీరి రాజధాని విజయపురి. రాజచిహ్నం సింహం.
- ★ వాయుపురాణం ప్రకారం అయోధ్యను పాలించిన ఇక్ష్వాకుడి కుమారుడు వికుక్షి. ఇతడు తన తండ్రి అనంతరం రాజ్యపాలన చేశాడు. విష్ణుపురాణంలో ఇక్ష్వాకులను బుద్ధుడి వారసులుగా పేర్కొన్నారు. బుహార్, రాఫ్సన్ పండితులు ఇక్ష్వాకులు అయోధ్య ప్రాంతం నుంచి దక్షిణ దేశానికి వలస వచ్చారని పేర్కొన్నారు.
- ★ జైన గ్రంథం-ధర్మామృతం ప్రకారం ఇక్ష్వాకు వంశస్థుడైన యశోధనుడు లేదా యశోధర్ముడు వేంగి దేశానికి వచ్చి ప్రతిపాలపురాన్ని నిర్మించాడు. వీరపురుషదత్తుని నాగార్జునకొండ శాసనం ఇక్ష్వాకులను శాక్యముని వంశీయులుగా పేర్కొంటోంది.
- ★ కార్ల్‌వెల్ పండితుడు మాత్రం కృష్ణా నదీ తీరంలో ఇక్షు (చెరకు) చిహ్నాన్ని ఆరాధించే స్థానిక గణరాజులే ఇక్ష్వాకులయ్యారని పేర్కొన్నాడు. పురాణాలు ఏడుగురు రాజులను పేర్కొనగా శాసనాల్లో మాత్రం నలుగురి పేర్లే కనిపిస్తున్నాయి. పల్లవరాజు వీరకూర్మ వర్మ మంచికల్లు శాసనం, శివస్కంధ వర్మ మైదవోలు శాసనాల ప్రకారం ఇక్ష్వాకులు పల్లవుల చేతిలో ఓడిపోయారు. నాగార్జునకొండ, జగ్గయ్యపేట, రామిరెడ్డిపల్లి శాసనాలు ఇక్ష్వాకుల గురించి వివరిస్తున్నాయి.

మొదటి శాతవూలుడు (శ్రీకాంతామూలుడు) (క్రీ.శ. 225 - 245)

- ★ ఇక్ష్వాకు రాజ్యస్థాపకుడు. రెంటాల, కేశనపల్లి శాసనాల ప్రకారం ఇతడు అశ్వమేధ, వాజపేయాది యాగాలు చేశాడు. నాగార్జునకొండలో అశ్వమేధ యాగ వేదిక బయల్పడింది. ఇతడి భార్య మారరీదేవి. కుమార్తె శాంతిసిరి, కుమారుడు వీరపురుషదత్తుడు. నాగార్జునకొండ వద్ద శాతవూలుడు కార్తికేయ ఆలయాన్ని నిర్మించాడు. లక్ష నాగళ్లతో భూమిని సాగుచేయించి, 'శతసహస్ర హాలక' బిరుదు పొందాడు.

వీరపురుషదత్తుడు (క్రీ.శ. 245 - 265)

- ★ ఇతడి కాలాన్ని దక్షిణ భారతదేశ చరిత్రలో బౌద్ధమతానికి స్వర్ణయుగంగా పేర్కొంటారు. బౌద్ధ మతాభిమాని.
- ★ మేనరికపు వివాహాలను ప్రారంభించింది వీరపురుషదత్తుడే. ఇతడు తన 6వ పాలనా సంవత్సరంలో నాగార్జునకొండ మహాచైత్యాన్ని పునర్నిర్మించి ఆయక స్తంభాలను నిలిపాడు.
- ★ ఇతడి రాజ భాండగారికుడైన బోధిశర్మ మేనకోడలు ఉపాసికా బోధిశ్రీ శ్రీ పర్వతం వద్ద చుశధమ్మగిరిపై చైత్యాన్ని నిర్మించింది. ఇతడు నాగార్జునకొండ వద్ద పుష్పభద్రస్వామి హరితీ, అష్టభుజ స్వామి ఆలయాలను నిర్మించాడు. ఆలూరు, ఉప్పుగొండూర్, నాగార్జునకొండ శాసనాలను వేయించాడు.

గమనిక: అష్టభుజస్వామి ఆలయాన్ని అభీరులు నిర్మించినట్లు బీఎస్ఎల్ హనుమంతరావు పేర్కొన్నారు.

ఎహూవల శాతవూలుడు లేదా రెండో క్షాంతామూలుడు (క్రీ.శ. 265 - 290)

- ★ వీరపురుషదత్తుడు, భట్టిమహాదేవిల కుమారుడు. ఆంధ్రదేశంలో తొలి సంస్కృత శాసనాన్ని వేయించిన పాలకుడు. తన 11వ పాలనా సంవత్సరంలో శాసనాల్లో సంస్కృత భాష వాడకాన్ని ప్రారంభించాడు. తొలి హిందూ ఆలయాలను నిర్మించిన పాలకుడిగా పేరొందాడు. రెండు శివాలయాలు, ఒక వైష్ణవ ఆలయాన్ని నిర్మించాడు. మహాసేన దేవాలయాన్ని నిర్మించాడు. ఇతడి సేనాని ఎలిసిరి కుమారస్వామి దేవాలయాన్ని నిర్మించాడు. సోదరి కొడబలసిరి (కొండ బాలశ్రీ) నాగార్జున కొండ వద్ద మహీశాసకులకు ఒక విహారాన్ని నిర్మించింది.

రుద్రపురుషదత్తుడు (క్రీ.శ. 290 - 300)

- ★ చివరి ఇక్ష్వాకు రాజు. ఇతడి శాసనాలు గురజాల, నాగార్జున కొండ ప్రాంతాల్లో లభించాయి. తన 11వ పాలనా సంవత్సరంలో తల్లి పేరున ఛాయాస్తంభాన్ని వేయించాడు. తన శాసనాల్లో బృహత్పలాయనుల గురించి ప్రస్తావించాడు. పల్లవరాజు సింహవర్మ చేతిలో ఓడిపోయాడు.

ఇక్ష్వాకుల సాంస్కృతిక సేవ

- ★ దక్షిణ భారతదేశంలో హిందూ దేవాలయాల నిర్మాణాన్ని ఇక్ష్వాకులే ప్రారంభించారు. వీరి కాలంలో నిర్మితమైన దేవాలయాలు ఇటీవల కర్నూలు జిల్లాలోని వీరాపురంలో బయల్పడ్డాయి. ఉపాసికా బోధిశ్రీ కశ్మీర్, ఖైనా దేశాల్లో బౌద్ధమత ప్రచారానికి ధనసాయం చేసింది.
- ★ దేశంలో తొలి ద్వీపపు మ్యూజియంను నాగార్జున కొండ వద్ద ఏర్పాటు చేశారు. భారతదేశంలో తొలి బౌద్ధ విశ్వవిద్యాలయమైన నాగార్జునకొండ విశ్వవిద్యాలయాన్ని అభివృద్ధి చేశారు.
- ★ వీరపురుషదత్తుడి కాలంలో ఈ విద్యాలయానికి రెండో నాగార్జునాచార్యుడు ఉపకులపతిగా వ్యవహరించాడు. విజయపురిని 'దక్షిణాది బుద్ధగయ'గా పేర్కొనేవారు. నాటి రాష్ట్ర పాలకులను మహాతలవర అనేవారు. మొదటి శాంతమూలుడి ఫణిగిరి శాసనంలో మహాతలవర పదం కనిపిస్తుంది.
- ★ గ్రామ సముదాయాలను గ్రామపంచిక అనేవారు. వర్తక బృందాలను నేగమాలు (నిగమాలు) అనేవారు. మోటుపల్లి, ఘంటశాల నాటి ప్రధాన ఓడరేవులు. శాంతిశ్రీ (శాంతసిరి) వైత్యాన్ని, కొండ బాలశ్రీ (కొండబలసిరి) విహారాన్ని నిర్మించారు. మారరీదేవి అమరావతిలో నివసించే బౌద్ధ భిక్షువులకు నెలరోజులపాటు అన్నదానవ్రతం చేసింది. నాగార్జునకొండ వద్ద ఉన్న బౌద్ధ విహారాలను పల్లవులు నాశనం చేశారు.

బృహత్పలాయనులు (క్రీ.శ. 300 - 325)

- ★ ఇక్ష్వాకులకు సామంతులుగా ఉన్న బృహత్పలాయనులు వారి అనంతరం కృష్ణానది ఉత్తర భాగంలో స్వతంత్ర రాజ్యాన్ని స్థాపించారు. వీరి చరిత్రకున్న ఒకే ఒక ఆధారం - కొండముది తామ్ర శాసనం. రాజ్య స్థాపకుడు జయవర్మ. రాజధాని కుడూర. దక్షిణ భారతదేశంలో తొలి తామ్ర శాసనం కొండముది తామ్రశాసనం. ఇది గుంటూరు జిల్లాలోని తెనాలి వద్ద లభించింది. జయవర్మ తన 10వ పాలనా సంవత్సరంలో ఈ శాసనాన్ని వేయించాడు.
- ★ జయవర్మ కృష్ణా జిల్లాలోని పంతుూర/ పాంటూరు గ్రామాన్ని బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. మహేశ్వర పాద పరిగ్రహీత బిరుదు పొందాడు. నాటి రాజభాష ప్రాకృతం. ఆహారం (రాష్ట్రం) పాలకుడిని వ్యాఘ్రతుడు అనేవారు. జయవర్మ నాధిపతి బావమహావర్మ.
- ★ జయవర్మ రాజధాని కుడూరే నేటి గూడూరు అని జోవోదూబ్రే అనే చరిత్రకారుడు పేర్కొనగా, నేటి కోడూరు అని బి. కృష్ణారావు పేర్కొన్నారు.

శాలంకాయనులు (క్రీ.శ. 300 - 440)

- ★ బప్ప భట్టారక పాదభక్తులుగా పేరొందిన శాలంకాయనులు వేంగిని రాజధానిగా చేసుకుని ఆంధ్రదేశాన్ని పాలించారు. శాలంకాయన రాజ్య స్థాపకుడు విజయదేవవర్మ లేదా విక్రమదేవవర్మ చివరి పాలకుడు విజయ స్కందవర్మ.
- ★ శాలంకాయనుల చరిత్రకు మూడు ప్రాకృత శాసనాలు, ఆరు సంస్కృత శాసనాలు, ఒక ప్రాకృత + సంస్కృత మిశ్రమ శాసనం ప్రధాన ఆధారం. టాలమీ తన రచనల్లో బెన్ గురాన్ (వేంగి) దగ్గర్లో సలెకినాయ్ (శాలంకాయన్) వంశస్థులున్నట్లు పేర్కొన్నారు.
- ★ బర్మా గ్రంథాల్లో కూడా శాలంకాయన రాజ్యం గురించి సాన్-లాన్-క్రోన్ అని పేర్కొన్నారు. శాలంకాయన అంటే నంది అని అర్థం. వారి రాజ లాంఛనం వృషభం. ఆరాధ్య దైవం చిత్రరథస్వామి. బప్ప భట్టారక పాదభక్తులు అంటే తండ్రిని దైవంగా భావించేవారు అని అర్థం.
- ★ ఏలూరు ప్రాకృత శాసనం ప్రకారం రాజ్యస్థాపకుడు విజయదేవవర్మ. కాసుకొల్లు, గుంటుపల్లి శాసనాల ప్రకారం శాలంకాయన స్వతంత్ర అధికారాన్ని స్థాపించింది హస్తివర్మ. సముద్రగుప్తుడి చేతిలో ఓడిపోయిన వేంగి పాలకుడు. ఇతడు నానా ప్రకార విజయస్య ధర్మ మహారాజ లాంటి బిరుదులు పొందాడు.
- ★ ఏలూరు సమీపంలో చిత్రరథస్వామి ఆలయాన్ని నిర్మించాడు. భావ వివేకుడు, బుద్ధదత్తుడు అనే పండితులను పోషించాడు. భావ వివేకుడి పేరు మీదుగానే బావట్ల వెలసింది.
- ★ హస్తివర్మ అనంతరం అతడి కుమారుడు మొదటి నందివర్మ గోసహస్ర ప్రదాయి, వివిధ ధర్మ ప్రదానస్య లాంటి బిరుదులతో పరిపాలించాడు. ఇతడి అనంతరం రెండో దేవవర్మ, అచండవర్మ, రెండో హస్తివర్మ, రెండో నందివర్మ, విజయస్కంద వర్మ పరిపాలించారు.

- ★ రెండో దేవవర్మను ఓడించి, అచండవర్మ రాజ్యానికి వచ్చినట్లు ధారకాటూరి శాసనం తెలుపుతోంది. అచండ వర్మ అనంతరం అతడి సోదరుడు రెండో హన్తివర్మ రాజ్యానికి వచ్చినట్లు పెనుగొండ శాసనం వివరిస్తోంది. శాలంకాయనుల్లో ఎక్కువ శాసనాలు వేయించిన పాలకుడు రెండో నందివర్మ. ఇతడు గుంటుపల్లిలోని బౌద్ధ క్షేత్రానికి దానధర్మాలు చేశాడు.
- ★ చివరి శాలంకాయన రాజు విజయ స్కంధవర్మ. నాటి ప్రధాన ఓడరేవు ప్రాలూర. గ్రామాధికారిని ముతుడ అని పిలిచేవారు. మున్యద అనే రాజకీయోద్యోగి గురించి ఏలూరు శాసనం వివరిస్తోంది. ఆంధ్రదేశంలో విష్ణుదేవాలయాలు ఉన్నట్లు పెదవేగి శాసనం తొలిసారిగా తెలియజేసింది. శాలంకాయన రాజ్యాన్ని దిజ్జాగుడు సందర్భించాడు. అతడు ప్రమాణ సముచ్చయం అనే గ్రంథాన్ని రచించాడు.

ఆనంద గోత్రజులు

- ★ త్రికూట పర్వతాధిపతులుగా పేరొందిన ఆనంద గోత్రజులు కందారపురం (గుంటూరు జిల్లా) ను రాజధానిగా చేసుకుని పరిపాలించారు. రాజ్యస్థాపకుడు కందారరాజు. గొప్పవాడు దామోదరవర్మ. చివరి పాలకుడు అత్తివర్మ. రాజభాష ప్రాకృతం. మార్కండేయ పురాణంలో వీరిని గోలంగుల వంశస్థులుగా పేర్కొన్నారు.
 - ★ ఆనందగోత్రజుల వంశ రాజ్య స్థాపకుడు కందారరాజు. ఇతడు చేజెర్ల శాసనం చేయించాడు. కందారపురాన్ని నిర్మించి రాజధానిగా చేసుకుని పాలించాడు. కందారపురమే నేటి గుంటూరు జిల్లాలోని కంతేరు.
 - ★ శాసనాల్లో వీరిని త్రికూటాధిపతులుగా, కపిధ్వజులుగా పేర్కొన్నారు. త్రికూట పర్వతం అంటే నేటి కోటప్పకొండ.
- గమనిక: శ్రీశైలంను కూడా త్రికూట పర్వతంగా పిలుస్తారు.
- ★ ఆనంద గోత్రజుల్లో గొప్పవాడైన దామోదరవర్మ మట్టిపాడు శాసనం వేయించాడు. హిరణ్యగర్భోద్భవ అనే బిరుదు పొందాడు. బౌద్ధ చైత్యంగా ఉన్న 'చేజెర్లలో కపోతేశ్వరాలయాన్ని నిర్మించి, హిందూ ఆలయంగా మార్చాడు. ఈ ఆలయ గోడలపై శిబి చక్రవర్తి కథను శిల్పాలుగా మలచారు. దామోదరవర్మ అంతకూర గ్రామాన్ని బ్రాహ్మణులకు దానం చేశాడు. దామోదరవర్మకు 'సమ్యక్సం బుద్ధస్య వదాను దాతస్య' అనే బిరుదు కూడా ఉంది.
 - ★ చివరి పాలకుడైన అత్తివర్మ గోరంట్ల తామ్రశాసనాన్ని వేయించాడు. అంతకూర గ్రామాన్ని కోటిశర్మ అనే బ్రాహ్మణుడికి దానం చేశాడు. ఈ శాసనంలో ఇతడి బిరుదు కూడా హిరణ్య గర్భోద్భవ అనే ప్రకటించారు. పల్లవులు ఈ రాజులను ఓడించారు.

మాదిరి ప్రశ్నలు

1. ఇక్షు చిహ్నాన్ని ఆరాధించిన వారే ఇక్షాకులయ్యారు అని ఎవరు పేర్కొన్నారు?
 - 1) వోగెల్
 - 2) గోపాలాచారి
 - 3) కార్ల్ వేల్
 - 4) జోవోదూబ్రే
2. ఆంధ్రదేశంలో తొలి సంస్కృత శాసనాన్ని వేయించిన పాలకుడు ఎవరు?
 - 1) మొదటి శాంతమూలుడు
 - 2) రెండో శాంతమూలుడు
 - 3) వీరపురుషదత్తుడు
 - 4) రుద్రపురుషదత్తుడు
3. దక్షిణ దేశంలో వీరపురుషదత్తుడి కాలాన్ని ఏ మతానికి స్వర్ణయుగంగా పేర్కొంటారు?
 - 1) బౌద్ధ మతం
 - 2) జైన మతం
 - 3) వైష్ణవ మతం
 - 4) శైవ మతం
4. శత సహస్ర హాలక బిరుదు పొందిన రాజు ఎవరు?
 - 1) మొదటి శాంతమూలుడు
 - 2) రెండో శాంతమూలుడు
 - 3) వీరపురుషదత్తుడు
 - 4) రుద్రపురుషదత్తుడు
5. ఇక్షాకుల కాలనాటి దేవాలయాలు బయల్పడిన వీరాపురం ఏ జిల్లాలో ఉంది?
 - 1) నెల్లూరు
 - 2) గుంటూరు
 - 3) కృష్ణా
 - 4) కర్నూలు

6. మేసరికపు వివాహాలను ప్రారంభించిన ఇక్ష్వాకు రాజు ఎవరు?
- 1) వీరపురుషదత్తుడు
2) రుద్రపురుషదత్తుడు
3) మొదటి శాంతమూలుడు
4) రెండో శాంతమూలుడు
7. దక్షిణ భారతదేశంలో తొలి తామ్రశాసనం?
- 1) మట్టిపాడు
2) చేజెర్ల
3) కొండముడి
4) గుంటుపల్లి
8. బృహత్పలాయనుల చరిత్రకు ఉన్న ఏకైక శాసన ఆధారం.....
- 1) నాగార్జునకొండ శాసనం
2) మట్టిపాడు శాసనం
3) మైదవోలు శాసనం
4) కొండముడి శాసనం
9. బృహత్పలాయనుల రాజధాని కుడూరను నేటి కోడూరుగా ఎవరు పేర్కొన్నారు?
- 1) జోవోదూబ్రే
2) గుత్తి వెంకట్రావు
3) బి. కృష్ణారావు
4) బార్నెట్
10. కృష్ణా జిల్లాలో ఉన్న పాంటూరు (పంతుర) గ్రామాన్ని బ్రాహ్మణులకు దానం చేసింది ఎవరు?
- 1) జయవర్మ
2) ఇంద్రవర్మ
3) మాధవవర్మ
4) ప్రోలయ నాయకుడు

జనాబులు

1-3; 2-2; 3-1; 4-1; 5-4; 6-1; 7-3; 8-4; 9-3; 10-1.

రచయిత: బి. నాగరాజు